

Maciej Witek

Instytut Filozofii, Uniwersytet Szczeciński

Pojęcia kontekstu w teorii czynności mowy

Celem wystąpienia jest (1) omówienie trzech pojęć kontekstu — *kontekstu poznawczego*, *kontekstu normatywnego* oraz *kontekstu środowiskowego* — ze szczególnym uwzględnieniem ról, jakie kategorie te odgrywają w opisie i wyjaśnianiu aktów mowy, oraz (2) rozważenie możliwości sformułowania i uzasadnienia eksternalistycznego ujęcia interakcji illokucyjnej.

ad (1) Poznawczym kontekstem aktu mowy jest zbiór wzajemnie podzielanych przekonań nadawcy i odbiorcy tego aktu. Warto zaznaczyć, że pisząc o „wzajemnie podzielanych przekonaniach nadawcy i odbiorcy” mamy na myśli nie tyle wszystkie przekonania, które rozmówcy wspólnie posiadają, ile te spośród nich, co do których rozmówcy są przekonani, że je wspólnie posiadają (zob. Grice 1989, s. 31, oraz Bach i Harnish 1979, s. 5). Według teorii zaliczanych do tradycji griceowskiej, kontekst poznawczy aktu mowy pełni rolę interpretacyjną: jego elementy dochodzą do głosu w trakcie wnioskowań pragmatycznych zorientowanych na ustalenie treści illokucyjnej intencji komunikacyjnej nadawcy (zob. Bach i Harnish 1979, Bach 1987 oraz Harnish 2005, por. Witek 2010b, s. 73-80).

Normatywny kontekst aktu illokucyjnego tworzą stany rzeczy warunkujące fortunność tego aktu. Na przykład istnienie obecnego króla Francji jest koniecznym warunkiem fortunności oznajmienia sformułowanego za pomocą zdania „Obecny król Francji jest łysy” (zob. Austin 1975, s. 20), a fakt, że Piotr jest kapitanem statku, stanowi konieczny warunek fortunności rozkazów, które kieruje on do swoich podwładnych (zob. Austin 1975, s. 28). Według teorii należących do tradycji austinowskiej, kontekst normatywny pełni rolę ewaluacyjną: od jego elementów zależy ocena danego aktu jako fortunnej lub niefortunnej illokucji określonego typu (zob. Searle 1969, Gauker 1998, Sbisà 2002).

Na środowiskowy kontekst wypowiedzi składają się pozawerbalne aspekty sytuacji mowy, które niosą ze sobą czytelną informację naturalną (zob. Millikan 2004 oraz Witek 2008). Na przykład pojawienie się Konrada przed ladą baru jest kontekstem środowiskowym prośby, którą ten formułuje wypowiadając słowo „latte” (zob. Witek 2011: 384), a dobiegający z kuchni dźwięk tłukącej się szklanki jest kontekstem środowiskowym oznajmienia, które Maria może sformułować za pomocą tego samego słowa. Kontekst środowiskowy aktu illokucyjnego tworzy semantycznie istotny element sytuacji mowy, do której akt ten należy: w przytoczonych przykładach moc illokucyjna oraz treść lokucyjna wypowiedzi zależą nie tylko od konwencjonalnego znaczenia wypowiedzianych słów, ale również od dostępnych w środowisku znaków naturalnych.

ad (2) Dysponując przedstawionymi wyżej kategoriami możemy określić różnicę między *internalistycznym* a *eksternalistycznym* ujęciem interakcji illokucyjnej. W ujęciach typu internalistycznego — które funkcjonują w ramach głównego nurtu filozoficznych badań nad czynnościami mowy (zob. Searle 1969, Bach i Harnish 1979 oraz Alston 1991) — kluczową rolę odgrywa kategoria kontekstu poznawczego oraz kategoria *zinternalizowanego* kontekstu normatywnego (zob. Sbisà 2002 oraz Harnish 2009). Tymczasem według ujęcia eksternalistycznego, opisując przebieg i strukturę interakcji illokucyjnej należy posłużyć się kategoriami kontekstu normatywnego oraz kontekstu środowiskowego, a przywołanie elementów kontekstu poznawczego jest zasadne jedynie wtedy, gdy w opisywanej interakcji dochodzi do nieporozumień lub innych zakłóceń (zob. Millikan 1984, Gauker 1998 oraz Witek 2010a).

Literatura:

- Alston William P., 1991, „Searle on Illocutionary Acts”, in: E. Lepore i R. Van Gulick (red.), *John Searle And His Critics*, Cambridge, Mass.: Basil Blackwell 1991, ss. 57-80.
- Austin, John L., 1975, *How to Do Things with Words*, wydanie drugie, Cambridge, Mass.: HUP.
- Austin, John, L. 1993, *Mówienie i poznawanie*, przeł. B. Chwedeńczuk, Warszawa: WN PWN.
- Bach, Kent i Harnish, Robert M., 1979, *Linguistic Communication and Speech Acts*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Bach, Kent, 1987, *Thought and Reference*, Oxford: Clarendon Press.
- Gauker, Christopher, 1998, „What is a Context of Utterance?”, *Philosophical Studies*, 91, ss. 149-172.
- Grice, Paul, 1980, „Logika a konwersacja”, przeł. B. Stanosz, w: B. Stanosz (red.), *Język w świetle nauki*, Warszawa: Czytelnik 1980, ss. 91-114.
- Grice, Paul, 1989, *Studies in the Way of Words*, Cambridge, Mass.: HUP.
- Harnish, Robert M., 2005a, „Commitments and Speech Acts”, *Philosophica*, 75, ss. 11-41.
- Harnish, Robert M., 2009, „Internalism and Externalism in Speech Act Theory”, *Lodz Papers in Pragmatics*, 5 (1), ss. 9-31.
- Millikan, Ruth G., 1984, *Language, Thought and Other Biological Categories*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Millikan, Ruth G., 2004, *Varieties of Meaning*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Sbisà, Marina, 2002, „Speech acts and context”, *Language and Communication*, 22, ss. 421-436.
- Searle, John R., 1969, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge, Mass.: Cambridge University Press (polski przekład: Searle 1987).
- Searle, John R., 1987, *Czynności mowy*, przeł. B. Chwedeńczuk, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Witek, Maciej, 2008, „A Contextualist Account of the Linguistic Reality”, w: J. Odrowąż-Sypniewska (red.), *Logic, Methodology and Philosophy of Science at Warsaw University*, vol. 4, Warszawa: Semper 2008, ss. 59-80.

Witek, Maciej, 2010a, „Czynności illokucyjne jako akty interakcyjne”, *Przegląd Filozoficzny* 3 (75), ss. 359-389.

Witek, Maciej, 2010b, „Między inferencjonizmem i antyinferencjonizmem: spór o naturę kompetencji komunikacyjnej po odkryciu zjawiska niedookreślenia językowego”, w: P. Stalmaszczyk (red.) *Metodologie językoznawstwa III: filozoficzne i empiryczne problemy analizy języka*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2010, ss. 63-90.

Witek, Maciej, 2011, *Spór o podstawy teorii czynności mowy*, Szczecin: WN US (*Umysł. Prace z Filozofii i Kognitywistyki*).